

можна дати характеристику внутрішнього світу Володимира Гнатюка, питань, які його турбували і потребували нагального вирішення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження: оскільки епістолярій не раз привертав увагу дослідників через можливість глибше пізнати національну історію, історію національної мови, то, як бачимо, листування Володимира Гнатюка і Михайла Грушевського дає для цього благодатний матеріал. Епістолярій В. Гнатюка та М. Грушевського у подальшому можна досліджувати щодо інформації про роботу НТШ, організацію народознавчих видань, ставлення до багатьох тодішніх письменників чи громадських діячів. Листування двох непересічних особистостей зайвий раз доводить про вболівання обох за відродження української культури. І В. Гнатюк, і М. Грушевський залишили певну епістолярну спадщину, значну частину яких вже уведено до наукового обігу, яка і в майбутньому привертатиме увагу дослідників. Попри те, що листи є документальними свідченнями відповідної епохи, вони також дають зразок тодішнього ділового спілкування, стан мови.

Література:

1. Братаніч 2000: Братаніч О. Фактор адресованості в епістолярному дискурсі // О. Братаніч // Актуальні проблеми менталінгвістики. – Черкаси, 2000. – С. 11 – 18.
2. Вашків 1998: Вашків Л. «Епістолярна літературна критика: становлення, Функції в літературному процесі. – Тернопіль, 1998. – 134 с.
3. Гладкий 1970: Гладкий В. Листи письменників / В. Гладкий // Українське літературознавство. – Львів, 1970. – Т.8. – С. 10 – 15.
4. Коцюбинська 2001: Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість – Київ, 2001. – 299 с.
5. Листування Володимира Гнатюка з Михайлом Грушевським / Упорядник, авор вступу, коментарів та покажчиків доц. Н.В. Руденко // Старожитності Південної України. Вип. 16. – Запоріжжя, 2006. – 92 с. [http://pnu.edu.ua!/e-book/book/html/D/iokdsd Lustuvannyaasgr /](http://pnu.edu.ua!/e-book/book/html/D/iokdsd%20Lustuvannyaasgr/)
6. Літературознавчий словник-довідник. – Київ, 1997. – 748 с.
7. Мазоха 2006: Мазоха Г. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації. – Київ, 2006. – 344 с.
8. Савчин 2004: Савчин Т. Мова і ділове спілкування. – Тернопіль, 2004. – 299 с.

Стаття посвячена аналізу частини переписки В. Гнатюка і М. Грушевського. Незважаючи на різні особисті чи суспільні питання (оцінки произведений художественной литературы, отношения с редакторами и издателями и т.п.) на страницах писем, внимание привлекает отстаивания В. Гнатюка вопросы функционирования родного языка.

Ключевые слова: епістолярій, епістолярний стиль, літературний язык, стилістика, фольклорист.

УДК 398.21. Народ.повідання

А. І. Карбан, Київ

Фольклор Великого голоду: історіографія дослідження

У статті пропонується історіографічний огляд вітчизняних студій, присвячених фольклору голодомору 1932 – 1933 рр. Виокремлено низку невирішених і суперечливих питань зі зазначеної проблематики та запропоновано стратегії їхнього з'ясування.

Ключові слова: голодомор, історіографія, фольклор, усна історія.

A. Karban (postgraduate) Folklore of Holodomor (famine): historiography research

The article deals with the historiographical review of Ukrainian Studies devoted to folklore famine of 1932 – 1933. The main attention of the paper is concentrated on the determination a number of unresolved and controversial issues on these range of problems and proposed strategies for their clarification.

Key words: famine, historiography, folklore, oral history.

Постановка наукової проблеми та її значення. Голодомор-геноцид 1932 – 1933 рр., інспірований більшовицькою владою, став своєрідним піком жорстокості по відношенню до української нації. Жахливий експеримент тоталітаризму призвів до непоправних демографічних утрат, зламу духовності й морально-етичних засад суспільства, деформації усталеного побуту, родинних стосунків, культури й обрядовості. Та попри такі масштабні

події, голос народу лише на певний час затих, але не змовк навіть на фоні загальної стагнації віковичних традицій – колядки чи щедрівки не виконували, новонароджених не хрестили, весіль не грали, а покійників не відспівували. А говорячи ще загальніше – унормованість обрядодій, що супроводжувала людину все її життя, було порушено. Проте жаклива трагедія, у якій опинилося українське селянство, дала поштовх для появи нового культурного явища і нового тематичного пласту в усній народній творчості – фольклору Великого голоду, хоча фольклорний текст, витворений за екстремальних умов, по суті, втрачає деякі домінуючі елементи і функції традиційної культури. Натомість, говорячи про специфіку фольклору голодомору, ми тим самим говоримо про спосіб, у який реальна дійсність була схематизована у новотворі, про перехід його в іншу функціональну площину – конкретизації, акумуляції, репрезентації та інтерпретації тогочасних реалій дійсності в уснопоетичному творі. Іншими словами, народна творчість про голодомор більше як приклад історичної пам'яті – вона витворює свою художню «дійсність», яка не тільки не виключає, а й передбачає потрактування її як продукту художньої, колективної, творчої діяльності народу.

Втім, науковці не відразу зорієнтували свою увагу на вивчення фольклору голодомору. І цьому є низка причин. Загалом же історіографія голодомору в Україні 1932 – 1933 рр. на сьогодні налічує тисячі публікацій, серед яких численні статті у вітчизняній і зарубіжній пресі, велика кількість збірників зі свідченнями очевидців, архівні та розсекречені документи СБУ, а також науково-теоретичні статті, монографії, дисертаційні роботи, художні твори, фотодокументи, дані перепису населення тощо. Хронологічний огляд різноманітних студій з цієї проблеми дає нам змогу виділити два великі етапи у вивченні трагічних подій минулого століття, які не тільки відтворюють історію подій голодомору, а й окреслюють масштаби, характер і вплив історичних подій на життя і практично-духовну діяльність народних мас.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перший етап – 1932 – 1950-ті – умовно його можна назвати *періодом стагнації*, адже за життя Сталіна до теми голоду зверталися спорадично та вкрай обережно. Політика Радянського Союзу була спрямована на замовчування й навіть табування жакливих подій 32 – 33 рр. І саме це було головним чинником, який зумовив майже повну відсутність будь-яких позитивних зрушень у вивченні явища голодомору за ці перші 20 років. Усе ж, попри жорстку політику режиму, початковий етап у дослідженні Голодомору позначився низкою дописів, які публікувалися переважно в іноземній пресі (Англія, Франція, Італія). Її унікальність цих ранніх джерел про голодомор в Україні полягає у майже одночасній появі газетних і журнальних статей з першими жертвами голодомору [13]. Саме ця синхронність реакції прогресивної суспільної думки на факти трагічної історії українського народу дала дослідникам змогу подати першу документальну і наукову інтерпретацію, достовірну реконструкцію картини голодування селян, усвідомлення й опис масштабів лиха, а також заклала підвалини і для перших дискусій про причини та характер голодомору в Україні.

Другий період – *власне активний* – розпочинається у другій половині 1950-тих років – із відходом від Сталінської тоталітарної системи, через «хрущовську відлигу» і триває донині. Ця стадія закарбувалася у науці кількома знаковими моментами, які сприяли введенню в історичний контекст нових достовірних фактів часу голодомору і подальшому всебічному їх опрацюванню та вивченню. Серед них: створення у 1984 році Міжнародної комісії із розслідування голоду в Україні, заснування у 1985 році Спеціальної комісії з дослідження фактів голоду в Україні, яку очолив американський історик Дж. Мейс. Особливе пошвавлення у вивченні відбулося у 1992 році із початком роботи Асоціації дослідників Голодомору 1932 – 1933 років в Україні, створеної Л. Коваленком та В. Маняком, головою якої був обраний Левко Лук'яненко. І зрештою ще одним чинником позитивних зрушень у політичному вирішенні проблеми Голодомору 1932 – 1933 років можна вважати підписання Президентом України Віктором Ющенком (2005 – 2010) закону про визнання Голодомору 1932 – 1933 рр. «геноцидом українського народу».

Не можна заперечити, що прерогативу у вивченні Великого голоду звичайно мають у першу чергу історики як українські, так і зарубіжні. Серед найпомітніших постатей варто виділити Р. Конквеста (США), Дж. Е. Мейса (США), А. Граціозі (Італія), Д. Солов'я (Україна, США), О. Прицака (Україна, США), С. Кульчицького (Україна), В. Марочка (Україна), В. Сергійчука (Україна), Р. Пирого (Україна), О. Веселову (Україна), Ю. Мицика (Україна) та ін. Утім, дослідження голодомору не вичерпується студіями істориків. До цього процесу в різний час долучалися журналісти, економісти, політологи, юристи, соціологи, а на початку нового тисячоліття жваве зацікавлення проявили культурологи, літературознавці, етнографи та фольклористи. Виділені нами хронологічні етапи історіографії голодомору в Україні 1932-1933 рр. охоплюють ту дослідницьку та джерелознавчу базу з цього питання, яка з'являлася за понад 80 років.

Увесь масив української усної народної творчості про голод представлений як прозовими, так і поетичними жанрами. Загалом же його можна диференціювати на дві групи новотворів. Перша – це усна історія (меморати, фабулати). До другої ж відносимо тексти, які за усіма ознаками (ритм, строфіка, художні засоби тощо) відповідають власне класичним фольклорним зразкам (паремії, частівки, думи, голосіння та ін.).

Перші студії вітчизняних дослідників над візією Великого голоду в усній народній творчості з'являються друком на території України в перші роки Незалежності. Переважно це статті у наукових журналах («Народна творчість та етнографія», «Березіль»). Уже на початку 90-х майже одночасно світ побачили плоди збирацької діяльності літературознавця В. Пахаренка, фольклориста В. Дубравіна, педагога І. Бугаєвича та ін. Так, у 1991 році у науковому часописі «Народна творчість та етнографія» публікується стаття В. Пахаренка «Слово, що здолало смерть». У цій статті-добірці було вміщено не тільки низку записаних переважно в Черкаській та Чернігівській областях текстів про насильницьку колективізацію (співомовки, примовки, прислів'я, уривок «Думи про голод»), а й коментар збирача-дослідника, у якому подано інформацію про специфіку побутування наведених фольклорних творів (описує умови, за яких з'являвся або виконувався той чи інший твір). До прикладу, науковець пише, що примовкою: *«Нехай кишки воркотять – вони їсти хочать. / Чого ж очки не сплять – вони ж їсти не хочать»* – «...заспокоювали одне одного діти, коли вечорами багатоденний голод не давав заснути» [11; 53]. Така практика коментування, яку знаходимо і в наступних напрацюваннях інших записувачів голодоморного фольклору, є дуже потрібною, адже вона, як ніщо інше, переконує у поліфункціональності усного твору як фольклорного тексту.

У 1993 році було надруковано роботу В. Дубравіна під назвою «Народна пам'ять про голодомор». У ній учений подає унікальний фольклорний зразок – голосіння про голодомор. Власне, сам поховальний твір був записаний ще у 1976 р. від Пономар Поліни Яківни 1914 року народження, жительки с. Лучки Липоводолинського р-ну Сумської області. Сама респондентка дала йому назву «Туга за братами, які під голод померли» [4; 35]. Як етномузикознавець, В. Дубравін у своїй статті окрему увагу звертає на «музично-поетичну розробку поховальної пісні» і зазначає, що вона «виконана за законами старовинних голосінь, що наочно підкреслює владу традиції жанру» [2; 36]. Таким чином, автор дає аналіз голосіння із позиції жанру. Роблячи акцент на жанровій своєрідності «Туги за братами, які під голод померли», В. Дубравін також підкреслює його новотворчість та вказує, що «текст твору несе у собі риси нової доби. Моменти особистого і суспільного життя, почерпнуті з тієї страшної для українського народу реальності, складають основу голосіння. Під впливом нового змісту певних змін зазнала і традиційна поетика, характер словесно-поетичних висловів» [11; 36]. Згодом, у збірнику власних записів «Обрядові пісні Слобожанщини» [14] В. Дубравін подає текст цього голосіння разом із нотним станом.

Один із перших збірників усної народної творчості про голодомор підготував І. Бугаєвич. Невеличка за розміром фольклорна збірка «Дожилася Україна...» побачила світ у 1993 році. Краєзнавець зібрав та прокоментував зафіксований ним фольклорний матеріал про голод, умовно поділивши його на такі частини: «розкуркулення, праця в перших колгоспах –

тсозах... власне, голод. Форма: співанки, кобзарські і лірницькі твори, трагестії популярних пісень, двовірші, прислів'я та приказки» [2; 4]. Унікальною одиницею у цій збірці є «Дума про голод». І. Бугаєвич записав її від кобзаря із Великої Писарівки (Сумщина) Єгора Хомича Мовчана. Сам же збирач уточнює, що дума до того, як увійти до збірки, пережила кілька публікацій та навіть була надрукована у польському журналі «Наше слово» (1989).

Вагомим пунктом у вивченні фольклору голодомору стала захищена у 1996 році на кафедрі фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка дисертація Т. Конончук на тему «Трагедія голодомору 1932 – 1933 рр. у фольклорі України. Проблема художньої трансформації історичної правди». А двома роками пізніше, у 1998 році, за матеріалами цієї наукової роботи, вийшла друком монографія авторки – «Затемнення українського сонця, або Трагедія голодомору 1932 – 1933 років у фольклорі України». Це дослідження стало першим в українській фольклористиці, де в повному обсязі подано і комплексно розглянуто усні фольклорні прозові та поетичні тексти різних жанрів, у яких український народ відобразив події голодомору 1932 – 1933 рр. Сама ж авторка про ці тексти пише: «Вони стали своєрідним осмисленням народної трагедії, трансформованої через пам'ять, емоції, народну уяву, суспільне усвідомлення причин і наслідків голоду» [7; 47]. Зауважимо, що попередні дослідники фольклору голодомору, головню записували та досліджували класичні фольклорні жанри, ідентифікуючи та сепаруючи їх із потоку мовлення респондента, зазвичай ігноруючи усю його оповідь, яка, за певним набором критеріїв, також може належати до жанрів народної творчості. Тому значним кроком у теоретичному осмисленні фольклору про голодомор є детальний аналіз фольклорності сповідей очевидців та притаманних їм ознак народного оповідання – локальної прикріпленості, інформативності, хронологічності меж наративу, що окреслюються тими конкретними ситуаціями чи подіями, що пережив сам оповідач.

Етнографічний аспект проблеми голодомору розкривається у монографії О. Стасюк «Геноцид українців: деформація народної культури» (2008). На основі усних свідчень очевидців голоду дослідниця аналізує усі негативні зміни, які відбулися у духовному, культурному та соціально-побутовому житті населення кінця 20-х початку 30-х, зокрема «привитий» комплекс меншовартості через показ сільської культури, як примітивної, трактування української мови, як мови відсталого; перерваність традиції, у зв'язку зі заборонаю більшовицької влади українських свят; різка зміна цінностей, оскільки в екстремальних умовах виживання, як зазначає сама етнологиня, «з'явилися й активізувалися суспільні явища, раніше не притаманні українському народу. Це доноси, наклепи, шпигунство...» [18; 9].

Важливою для дослідженням рецепції історичних та суспільно-політичних подій минулого століття в усній народній творчості стала монографія відомого українського літературознавця і фольклориста Р. Кирчіва – «Двадцять століття в українському фольклорі» (2010). У підрозділі, який отримав назву «Катастрофа голодомору у фольклорному відображенні», автор аналізує тему голоду у народній творчості, починаючи від першої половини XIX ст. Р. Кирчів зазначає, що «збирачі і дослідники усної народної творчості констатували, що кожний раз, коли через неврожай чи якісь інші природні й суспільні біди виринала примара голоду, в народному середовищі ширилися оповідання і легенди на цю тему – відновлювалися у фольклорній пам'яті, варіювалися, модифікувалися давніші і творилися нові сюжети» [6; 169]. Нарешті, переконаний учений, попередній досвід вивчення теми голоду в українській народнопоетичній творчості доводить, що народна пам'ять закарбувала трагічні моменти життя в усних творах: 30-ті роки позаминулого століття запам'яталися «галицьким підгір'янам часом «дорожнечі і голоднечі», неврожайний 1891 р. на Сході України привніс у фольклорні твори про голод відчуття тривоги, породженої передбаченням наближення Страшного суду або кінця світу тощо. Р. Кирчів підкреслює, що українська духовна культура, відображуючи голодні роки в житті народу, дає нам змогу простежити зміни у настроєвості, тематиці та жанровій специфіці фольклорних текстів, що витворилися на цьому ґрунті (поповнення тематичного і жанрового репертуару, яке

продукувала довколишня реальність – від сатири на Сталіна та Леніна до особистих рефлексій про навмисність голодомору), але вимагає і делімітації (відбору) фольклорної прози за ознаками фольклорності чи фольклоризації «одноразових текстів» (звичайних свідчень, спогадів, повідомлень).

Окрім монографічних і дисертаційних доробків, починаючи з середини 2000-х, у наукових журналах та збірниках праць за матеріалами конференцій («Народознавчі зошити», «Література. Фольклор. Проблеми поетики», Вісники Львівського, Київського університетів) з'явилося багато окремих аналітичних публікацій, серед них статті: С. Дровозюк [3], В. Борисенко [1], В. Сокола [15], [16], [17], О. Кузьменко [8], [9], Є. Луньо [10], Н. Ярмоленко [20], Л. Іваннікової [5], С. П'ятаченка [12] та ін. Учені починають розробляти нові вектори дослідження усної прози про голодомор 1932 – 1933 рр., зокрема проблеми їхньої класифікації, мовно-художніх особливостей, невербальних засобів вираження, регіональних особливостей, символізму, психологізму, образної системи, ролі оповідача.

Окремої уваги у дослідженні фольклору голодомору 1932 – 1933 рр. заслуговує питання нотування та публікації свідчень учасників та очевидців. Загалом же, слід виділити такі збірники усних народних оповідань, записаних вітчизняними дослідниками, кореспондентами-аматорами, зацікавленими у збереженні документальної прози (подано в хронологічному порядку): М. Вербицький «Найбільший злочин Кремля: Створений советською Москвою штучний голод в Україні 1932 – 33 рр.» (Лондон, 1952), В. Гришко «Москва сльозам не вірить: Трагедія України 1933 року з перспективи 30-річчя (1933 – 1963)» (Нью-Йорк, 1963), Ю. Семенко «Народне слово» (Нью-Йорк-Мюнхен, 1964), «Великий голод в Україні 1931-33: Збірник свідчень, спогадів, доповідів та етапів, виголошених та друкованих у пресі в 1983 році на відзначення 50-ліття голоду в Україні в 1932 – 33 роках» (Торонто, 1988), Д. Чуб «Відлуння великого голоду в спогадах очевидців і в українській літературі» (Торонто, 1984), Я. Славутич «Голод 1932 – 1933 років у межах сільради. Спогади» – розділ збірки «Місцями запорозькими» (Едмонтон, 1985), «33-й: голод. Народна книга-меморіал» (упоряд. Л. Коваленко, В. Маняк, 1991), «Голод 1933 року в Україні. Свідчення про винищення Москвою українського селянства» (упоряд. Ю. Семенко, 1993), «Святиня і голодомор: документи і матеріали з наукового архіву Шевченка національного Заповідника (упоряд. О. Білокінь, 2003), «Український голокост. 1932 – 1933: Свідчення тих, хто вижив» у 10 т. (упоряд. О. Мицик (2006), В. Борисенко «Свіча пам'яті: Усна історія про геноцид українців у 1932 – 1933 роках» (2007), «Пам'ять народу: геноцид в Україні голодом 1932 – 1933 років. Свідчення» у кількох книгах (упоряд. О. Веселова, О. Нікілев, 2009); «Кияни – свідки голодомору (заг. ред. й упоряд. Р. Круцика, 2009), «Народні твори про голодомор: 1921 – 1923 рр., 1932 – 1933 рр., 1946 – 1947 рр. в Україні, зібрані студентами-філологами Криворізького державного педагогічного університету» (2011), «Людяність у нелюдяний час» (упоряд. В. Тилішак, В. Яременко, 2013) та ін.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Зауважимо, що фіксація і публікація усних свідчень про голод має кілька особливостей. Перша – ранні видання збірників, які у зв'язку з політичними обставинами, друкувалися в переважній більшості за кордоном і за підтримки діаспори (Торонто, Мюнхен, Нью-Йорк). Друга особливість полягає в тому, що досить часто збірники є синтезом прозових текстів, зафіксованих від очевидців, та архівних документів (С. Кульчицький «Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид: мовою документів, очима свідків», 2008). Інші ж видання мають або регіональний характер, чітко локально окреслені рамками одного району, області, міста або й навіть села (корпус томів Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років, 2008; М. Твердохліб «Село Кам'яні Потоки на «Чорній дошці». 1932-1933», 1998), або укладені за уніфікованим принципом («Сповіді з-за ґрат», 1997 – свідчення репресованих; «Людяність у нелюдяний час», 2013 – свідчення про добровольців, які допомагали вижити тим, хто голодував).

Треба визнати, що збирання усної історії про голод нерідко супроводжує анкетування оповідачів та вторинне редагування тексту, часткове олітературнення простонародної мови, а

це негативно впливає на отримання повноцінного автентичного зразка усної прозової творчості. Так, упорядник книги «Український голокост 1932 – 1933: Свідчення тих, хто вижив» Ю. Мицик якраз і зазначає, що збирачі проводили певну редакцію спогадів, наприклад, скорочували великі оповіді, а мову текстів наближали до літературної, «хоча залишалися певні русизми, діалектизми та вирази, форми дієслова «ходе», «носе» замість «ходить», «носить» [19; 12]. Такі записи все ще актуальні для істориків, проте дослідниками усної народної творчості бути використані не можуть, позаяк втрачається неповторність та фольклорність зразка.

Таким чином, історіографія вивчення фольклору голодомору демонструє неухильний інтерес дослідників і аматорів-збирачів фольклору до проблеми Великого голоду в Україні 1932-1933 рр. і перспективність дослідження цього унікального явища народної культури.

Література:

1. Борисенко В. Відображення у фольклорно-етнографічних матеріалах трагедії українського народу за часів радянської дійсності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1046>.
2. Дожилася Україна...: Народна творчість часів голодомору і колективізації на Україні/ Уклад. І. Бугаєвич. - Київ: Український письменник, 1993. - 29 с.
3. Дровозюк С. Соціально-психологічний портрет сільського «активіста» 20 – 30-х рр. в українській історіографії // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – 2003. – Вип. 9. — С. 360 – 372.
4. Дубравін В. Народна пам'ять про голодомор // Нар. творчість та етнографія. – 1993. – № 5 – 6. – С. 35 – 37.
5. Іваннікова Л. Усні меморати про голод: проблема побутування та фіксації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lineset.ru/dokumentalnye-svidetelstva/193-usni-memorati-pro-golod-problema-pobutuvannya-ta-fiksatsiji?start=2>
6. Кирчів Р. Двадцять століття в українському фольклорі. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. – 536 с.
7. Коночук Т. Затемнення українського сонця або Трагедія голодомору 1932 – 1933 років у фольклорі України. – К.: Твім інтер, 1998. – 216 с.
8. Кузьменко О. Образ матері у фольклорних наративах про голодомор (когнітивно-семантичний аспект) / Оксана Кузьменко // Геноцид України в ХХ столітті: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 лют. 2010 р.) / редкол.: Любомир Сенік, Іван Любас та ін. – Львів, 2010. – С. 292 – 303.
9. Кузьменко О. Фольклорні особливості народних оповідань про голодомор на матеріалі власних записів із Вінниччини) // Відлуння голодомору – геноциду 1932 – 1933. Етнокультурні наслідки голодомору в Україні. – Львів, 2005. – С. 90 – 95.
10. Луньо Є. Фольклорна сатира на Сталіна як організатора й винуватця голодомору./ Є. Луньо // Вісник Львів. Ун-ту. Серія філол. 2010. Вип. 43. С. 151-162.
11. Пахаренко В. «Слово, що здолало смерть: Записи народної поетичної творчості про насильницьку колективізацію та штучний голод 1933 року» // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 6. – С. 51 – 54.
12. П'ятаченко С. Усні меморати про голод на Сумщині [на матеріалі збірника «Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців» (у 2-х кн., Суми, 2008)] [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://history.sumynews.com/xx/1929-1938-rosijska-radyanizatsiya-i-ukrajinska-vidpovid/item/712-usni-memoraty-pro-holod-na-sumshchyni-na-materiali-zbirnyka-holodomor-na-sumshchyni-u-spohadakh-ocheydytsiv-u-2-kh-kn-sumy-2008.html>
13. Мейс Дж. «Ваші мертві вибрали мене...» / За загальною редакцією Л. Івшиної. – Видання перше. К.: ЗАТ «Українська прес-група», 2008. – 672.
14. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон) / Фольклорні записи та упорядкування В.В. Дубравіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 446 с.; іл.
15. Сокіл В. Народна документалістика про голодомор: від факту до образу. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10771.html>.
16. Сокіл В. Народна проза про голодомор: питання традиції / В. Сокіл // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 6. – С. 87-91.
17. Сокіл В. Пам'ять і голодомор 1932 – 1933 років. / В. Сокіл // Вісник Львів ун-ту. Серія філол. 2010. Вип. 43. С. 163 – 168.
18. Стасюк О. Геноцид українців: деформація народної культури. – К.: ВД «Стилос», 2008. – 224 с.
19. Український голокост 1932 – 1933: Свідчення тих, хто вижив: У 3 т. / За ред. о. Ю. Мицика. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 443 с.

20. Яроменко Н. Голодомор в усній не казковій прозі // Література. Фольклор. Проблеми поетики: збірник наукових праць / Київський університет імені Тараса Шевченка, Філологічний факультет. – Київ, 2013 – Вип. 39. С. 231 – 242.

В статье предлагается историографический обзор отечественных исследований, посвященных фольклору голодомора 1932 - 1933 гг. Выделены ряд нерешенных и спорных вопросов по данной проблематике и предложены стратегии их выяснения.

Ключевые слова: голодомор, историография, фольклор, устная история.

УДК 81'373.7

ББК 81.2Укр-4я2

Н. І. Лісняк, кандидат філол. наук, доц. (Київ)

Абстрактні поняття «добро і «зло» у лемківських піснях

*У статті розкриваються способи репрезентації абстрактних понять «добро» і «зло», описується їх вербалізація через словесне втілення, простежується їх емоційне насичення та образність. Джерельною базою наших студій стали відомі друковані збірники лемківських пісень. У народнопоетичній творчості лемків домінують виступає спосіб опосередкованої маніфестації добра і зла, який полягає у тому, що усе позитивно оцінює – це **добро**, а усе негативно оцінює – **зло**. У статті зазначено, що поняття добра і зла своїми витокami сягають релігійних настанов, асоціативно пов'язаних з історією гріхопадіння. Поняття добра стосується позитивно конотованих сакральних образів, а поняття зла – негативно конотованих образів. З-поміж аналізованих пісенних текстів трапляються такі, що побудовані у формі моралізаторського навчання, життєвої мудрості, або як висновок-узагальнення. Морально-етичні категорії «добро» і «зло» є ідейним стрижнем усіх лемківських пісень.*

Ключові слова: вербалізатори понять «добро» і «зло»; позитивна, негативна оцінка; семантика; лексема; пісенна мова; конотований; метафоризація; експресія; антитеза.

In the article the ways of representation of abstract concepts «good» and «evil» are disclosed, their verbalization by the verbal embodiment are described, their emotional saturation and figurativeness are traced. The source base our studies have become the known printed collections of Lemko songs. In the works of Lemko folk the way of the mediated demonstration of the good and evil acts as a dominant, it means the all that estimated positive – it's good and all negative evaluative – evil. It's noted in the article the sources of concepts of good and evil reach to religions instructions, which are associatively connected with the history of the Fall. The concept of good relates to positively connoted sacral images, and the concept of evil – negatively connoted images. Among the analyzed texts there are songs that are built in the form of moralizing learning, wisdom or as summary-generalization. The moral and ethical categories of "good" and "evil" are the ideological core of all Lemko songs.

Key words: verbalizers of concepts of "good" and "evil"; positive, negative evaluation; semantics; lexeme; language of song; connoted; metaphORIZATION; expression; antithesis.

Постановка наукової проблеми та її значення. У фольклорній спадщині українців особливе місце займає пісенна творчість лемків. Вона розкриває специфіку їх світогляду, життя, побуту. Поетичне слово зафіксувало розвиток людського розуму. Пісенна лексика відображає філософські знання цієї етнографічної групи українського народу, вербалізує його дії, вчинки, стосунки, його почуття, оцінку, емоційний стан.

Лемківські народні пісні привертали і привертають увагу фольклористів, етнографів, мовознавців, з-поміж яких є і Володимир Гнатюк. Його записи стали справжньою скарбницею української народної творчості, на основі якої можна досліджувати й історію української мови, діалектологію, особливості поетичного слова.

Мовознавці-україністи сьогодні доволі активно вивчають мову, символіку народної пісні (С. Єрмоленко, В. Кононенко, Н. Данилюк). Низка наукових досліджень засвідчує, що народнопісенна мова становить специфічну художньо-естетичну систему, якій властива не лише образність, але й у якій розкривається ментальний світ української нації. С. Єрмоленко зазначає, що «весь текст народної пісні з його асоціативною недомовленістю, характерною народною філософією виступає своєрідним мовним знаком культури, зокрема культури моральної поведінки» [Єрмоленко 2007: 217]. У піснях проявляється унікальна мережа лінгвокультурологічних концептів, серед яких певне місце посідають абстрактні поняття «добро» і «зло». Джерельною базою наших студій обрано відомі збірники та власні записи.